

Jan Ciszewski

Konwencja Haska o ułatwieniu dostępu do wymiaru sprawiedliwości w stosunkach międzynarodowych

---

Palestra 37/12(432), 63-68

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Konwencja Haska o ułatwieniu dostępu do wymiaru sprawiedliwości w stosunkach międzynarodowych

Od 1 listopada 1992 roku zaczęła obowiązywać w stosunku do Polski *Konwencja o ułatwieniu dostępu do wymiaru sprawiedliwości w stosunkach międzynarodowych*, sporządzona w Hadze 25 października 1980 roku¹ oraz *Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę* sporządzona w Hadze dnia 25 października 1980 roku².

Obie konwencje zostały przygotowane w ramach prac Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego, która utworzona została w 1883 roku³.

Dotychczas Polska była stroną tylko dwóch konwencji haskich sporządzonych po II wojnie światowej⁴, a mianowicie konwencji dotyczącej procedury cywilnej z dnia 1.03.1954 roku⁵ i konwencji dotyczącej kolizji praw w przedmiocie formy rozporządzeń testamentowych z dnia 5.10.1961 roku⁶.

Stan ten był oceniany jako niekorzystny⁷, lecz utrzymywał się do niedawna, mimo że z dniem 29 maja 1984 roku Polska została przyjęta w poczet członków Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego.

W niniejszym opracowaniu omówione zostaną podstawowe postanowienia *Konwencji o ułatwieniu dostępu do wy-*

miaru sprawiedliwości w stosunkach międzynarodowych.

1. Rozdział I *Konwencji* obejmuje problematykę tzw. pomocy sądowej. Pojęcie to występuje zarówno w tytule rozdziału, jak również w szeregu postanowień *Konwencji*.

Punktem wyjścia winno być więc ustalenie zakresu tego terminu. Postanowienia k.p.c. uznać należy w tym zakresie za nieprzydatne, nie tylko dlatego, że nie znają tego pojęcia, lecz przede wszystkim dlatego, że mamy do czynienia z konstrukcją wielostronną, której sformułowania z istoty rzeczy nie zawsze mogą być odniesione wprost do określonych instytucji prawnych regulowanych przez ustawodawstwa wewnętrzne państw, będących uczestnikami danej *Konwencji*.

Analiza art. 1 i następnych *Konwencji* prowadzi do wniosku, że pojęciu „pomocy sądowej” odpowiada instytucja zwolnienia od kosztów sądowych.

W związku z tym, że zwolnienie od kosztów sądowych jest objęte regulacją *Konwencji* dotyczącej procedury cywilnej, sporządzonej w Hadze dnia 1 marca 1954 roku, przy omawianiu poszczególnych postanowień *Konwencji* z 1980 roku celowe będzie ustalenie, na czym

polegają zmiany w porównaniu z *Konwencją* z 1954 roku.

Otóż art. 1 ust. 1 zawiera zasadę znaną *Konwencji* z 1954 roku, iż obywatele każdego z państw – stron *Umowy* korzystają ze zwolnienia od kosztów sądowych w sprawach cywilnych i handlowych w każdym państwie, będącym stroną *Konwencji*, na tych samych warunkach, jak obywatele tego państwa.

W porównaniu z *Konwencją* z 1954 roku omawiany przepis rozszerza krąg osób zrównanych w uprawnieniu do zwolnienia od kosztów sądowych na osoby posiadające miejsce stałego pobytu w jednym z państw będących stroną *Konwencji*, a ponadto na osoby, które miały miejsce stałego pobytu w państwie, w którym zostało lub zostanie wszczęte postępowanie sądowe, jeżeli przedmiot tego postępowania jest związany z ich uprzednim miejscem stałego pobytu (art. 1 ust. 2)⁸.

Z ułatwienia tego będą więc mogli korzystać, na warunkach określonych w wyżej omówionych postanowieniach, także bezpaństwowcy i obywatele państw nie będących stronami *Konwencji*, jeżeli mają miejsce stałego pobytu w państwie będącym stroną *Konwencji*.

Art. 1 ust. 3 *Konwencji* rozszerza omawianą pomoc także na sprawy administracyjne, socjalne i skarbowe, jeżeli w państwach-stronach *Konwencji* dopuszcza się możliwość zwolnienia od kosztów w takich sprawach. Porównanie tego postanowienia z art. 20 ust. 2 *Konwencji* z 1954 roku wykazuje, że na przykład w sprawach administracyjnych uprawnienie to nie ogranicza się obecnie do postępowania sądowego.

Zanim przejdę do omówienia przepisów związanych z trybem składania

wniosków o zwolnienie od kosztów, konieczne jest zasygnalizowanie art. 2 *Konwencji*. Otóż przepis ten stanowi, że art. 1 stosuje się do porad prawnych pod warunkiem, że wnioskodawca przebywa w państwie, w którym wnosi o poradę.

Przepis ten nie jest w pełni jasny, w związku z tym konieczne jest podjęcie próby zanalizowania jego treści.

Przepis ten w części dotyczącej obywateli państw konwencyjnych powinien być odczytany w ten sposób, że obywatel jednego państwa – strony *Konwencji* – korzysta z porad prawnych w państwie będącym stroną *Konwencji* na takich samych warunkach, jak obywatele tego państwa, pod warunkiem, że przebywa w tym państwie.

Wydaje się, że postanowienie to ma charakter szczątkowy wobec zamiaru (projektu) objęcia zakresem *Konwencji* instytucji ustanowienia adwokata dla osoby zwolnionej od kosztów sądowych. Przepis ten bowiem ogranicza się tylko do uzyskania porad prawnych, a ponadto przyznaje się go tylko osobie przebywającej w państwie, w którym wnosi o poradę.

Z dotychczasowych rozważań wynika, że postanowienia art. 1 *Konwencji* nie stanowią zasadniczego odstępstwa od postanowień art. 20 *Konwencji* z 1954 roku. Analiza kolejnych postanowień stanowi jednak podstawę do twierdzenia, że nastąpiło znaczne uproszczenie w zakresie wymogów formalnych i trybu składania wniosków o zwolnienie od kosztów.

Osoba ubiegająca się o zwolnienie od kosztów sądowych sporządza wniosek w formie odpowiadającej wzorowi

wniosku, który jest załącznikiem do omawianej *Konwencji* (art. 5 ust. 2).

Z wnioskiem takim można wystąpić zarówno przed wszczęciem postępowania w sprawie, jak również w toku postępowania.

Wniosek ten, wraz z niezbędnymi dokumentami, można złożyć właściwemu organowi państwa, w którym wnioskodawca posiada miejsce stałego pobytu (art. 5 ust. 1). W Polsce organami tymi są prezesi sądów wojewódzkich, którzy spełniają funkcję tzw. organów przesyłających.

Na organach tych spoczywa obowiązek udzielania pomocy wnioskodawcy, aby sporządzony przez niego wniosek był kompletny. Organ przesyłający ma obowiązek sprawdzenia pod względem formalnym przesłanych dokumentów (art. 6 ust. 1).

Możliwość odmowy przekazania za granicę złożonego wniosku została ograniczona do sytuacji, gdy według oceny organu przesyłającego wniosek jest oczywiście bezzasadny (art. 6 ust. 2)⁹.

Wniosek o udzielenie pomocy sądowej oraz załączone dokumenty przesyła się w zasadzie w języku państwa, w którym ma być udzielona pomoc lub dołącza się ich tłumaczenie na język tego państwa (art. 7 ust. 1). Regułą jest, iż koszty tłumaczenia ponosi wnioskodawca (art. 6 ust. 3).

Dokumenty podlegające przesłuchaniu zwolnione są od wymogu legalizacji (art. 10).

Wniosek wraz z załączonymi dokumentami prezes sądu wojewódzkiego przesyła bezpośrednio zagranicznemu „organowi przyjmującemu” (art. 4 ust. 1 i 2).

Wskazany wyżej tryb składania i przesyłania wniosków o udzielenie

pomocy sądowej ma na celu ułatwienie wnioskodawcy złożenia wniosku w dogodnym dla niego trybie. Nie wyklucza on jednak możliwości przesyłania wniosków w innym trybie (art. 5 ust. 1; art. 9 ust. 1).

Po otrzymaniu wniosku przez zagraniczny organ przyjmujący, organ ten przesyła wniosek właściwemu organowi w celu jego rozpoznania w pilnym trybie (art. 8 ust. 1, art. 12).

W wypadku braku pewnych informacji lub dokumentów zagraniczny organ zwraca się do organu przesyłającego o ich nadesłanie (art. 5 ust. 2, art. 6 ust. 4). Informuje on także o podjętych decyzjach dotyczących złożonego wniosku.

Jeżeli wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych zostanie uwzględniony, osoba, której pomoc taką przyznano, jest zwolniona od obowiązku ponoszenia kosztów związanych z doręczaniem jej dokumentów, jak również z przeprowadzaniem wniosków dowodowych; w tym ostatnim wypadku może być jednak obciążona wydatkami związanymi z wynagrodzeniem biegłych i tłumaczy (art. 13 ust. 1).

Powołany przepis zbliżony jest do art. 24 *Konwencji* z 1954 r. Natomiast nowością jest, że zwolnienie od kosztów rozciąga się również na postępowanie o uznanie lub wykonanie wydanego orzeczenia pod warunkiem, że postępowanie takie toczy się będzie w państwie, które jest stroną tej *Konwencji* (art. 13 ust. 2)¹⁰.

Porównanie omówionych wyżej postanowień z postanowieniami art. 21–24 *Konwencji* z 1954 roku wykazuje, że wniosek może być obecnie składany w dogodnym dla strony trybie – to jest

za pośrednictwem prezesa sądu wojewódzkiego. Ustalenie wzoru wniosku oraz brak wymogu, by był on poświadczany przez jakąś władzę, jest również udogodnieniem wobec wymogu, by oświadczenie o niezamożności było przyjmowane przez władzę miejsca pobytu wnioskodawcy (art. 21 ust. 1 *Konwencji* z 1954 r.).

Bardzo istotnym ułatwieniem jest również odstąpienie od wymogu uwierzytelniania przez urzędnika konsularnego oświadczenia o niezamożności (por. art. 21 ust. 2 *Konwencji* z 1954 r.).

W związku z treścią art. 22 *Konwencji* omówione wyżej postanowienia art. 1–13 zastąpiły art. 20–24 *Konwencji* z 1954 roku w stosunkach między Polską a następującymi państwami: Finlandią, Francją, Hiszpanią, Jugosławią i Szwecją.

Z niektórymi z tych państw Polska ma zawarte dwustronne umowy, obejmujące między innymi problematykę zwolnienia od kosztów sądowych¹¹. Wydaje się jednak, że ułatwienia związane z ustaleniem wzoru wniosku, jak również trybu jego przesyłania, przemawiają za tym, aby podstawą ubiegania się o zwolnienie od kosztów były postanowienia *Konwencji Haskiej* z 1980 roku.

Państwa będące stronami omawianej *Konwencji* są również, podobnie jak Polska, stronami *Konwencji* o dochodzeniu roszczeń alimentacyjnych za granicą, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 20 czerwca 1956 roku. Wydaje się więc celowe zaproponowanie, aby do wniosków o uzyskanie alimentów, kierowanych w trybie tej *Konwencji* do jednego z wyżej wymienionych państw, były załączane wnioski o zwolnienie od

kosztów sądowych, sporządzone według wzoru wniosku stanowiącego załącznik do omawianej *Konwencji*.

Dotychczasowe rozważania dotyczyły sytuacji, gdy obywatele polscy ubiegają się o zwolnienie od kosztów sądowych przed sądami zagranicznymi. Celowe wydaje się obecnie skonfrontowanie *Konwencji* z postanowieniami k.p.c. w wypadkach ubiegania się przez cudzoziemców i osoby zamieszkałe za granicą o zwolnienie od kosztów sądowych przed sądem polskim.

Jedyną okolicznością wymagającą wyjaśnienia jest przewidziany przez art. 113 § 1 k.p.c. wymóg złożenia przez wnioskodawcę oświadczenia, że nie jest w stanie ponieść kosztów bez uszczerbku dla utrzymania koniecznego dla niego i jego rodziny. Wzorcowy egzemplarz wniosku o pomoc sądową nie zawiera wymogu złożenia oświadczenia tej treści.

W wypadku więc, gdy do sądu polskiego wpłynie wniosek o pomoc sądową, który nie zawiera wyraźnego oświadczenia o niemożności poniesienia kosztów, sąd będzie mógł zażądać nadesłania takiego oświadczenia (art. 8 ust. 2) lub uznać, iż oświadczenie to zawiera się *implicite* we wniosku sporządzonym na podstawie egzemplarza wzorcowego.

Podkreślenia ponadto wymaga, iż w omówionym trybie przesłany może być jedynie wniosek osoby fizycznej.

2. Rozdział II *Konwencji* zawiera regulację dotyczącą zwolnienia od kaucji na zabezpieczenie kosztów procesu oraz wykonania orzeczeń w zakresie kosztów.

Zgodnie z art. 14 ust. 1 *Konwencji* nie można żądać od osób fizycznych i prawnych, mających miejsce stałego pobytu lub siedzibę w jednym z państw – stron *Konwencji* i będących powodami w postępowaniu przed sądami innego państwa – strony *Konwencji* – złożenia kaucji z tego powodu, że są cudzoziemcami lub nie posiadają miejsca stałego pobytu albo siedziby państwie, w którym wszczęto postępowanie.

Porównanie tego postanowienia z art. 17 ust. 1 *Konwencji Haskiej* z 1954 roku wykazuje, że rozszerzono krąg podmiotów uprawnionych do zwolnienia od kaucji. Poprzednio uprawnienie to przysługiwało tylko obywatelom państw, które są stronami *Konwencji* i którzy zamieszkiwali w jednym z nich. Obecnie uprawnienia te przysługują osobom, które mają miejsce stałego pobytu w jednym z państw konwencyjnych, niezależnie od ich obywatelstwa. Ponadto obowiązku składania kaucji nie mają osoby prawne mające siedzibę w jednym z państw – stron *Konwencji*.

Wykonalność orzeczeń w zakresie kosztów przewiduje art. 15. Zgodnie z tym postanowieniem orzeczenia o kosztach i opłatach sądowych, wydane w państwie – stronie *Konwencji* w odniesieniu do osoby zwolnionej od kaucji, będą, na wniosek wierzyciela, wykonane bezpłatnie w każdym państwie będącym stroną *Konwencji*.

Przepis ten jest zgodny z art. 18 ust. 1 *Konwencji* z 1954 roku; pomija on jedynie stwierdzenie, iż wniosek jest przedstawiony w drodze dyplomatycznej.

Analogicznie jak przy wnioskach o pomoc sądową, nowa *Konwencja* przewiduje w art. 16, iż przesyłanie

wniosków o wykonanie orzeczenia w przedmiocie kosztów nastąpi za pośrednictwem tak zwanych „instytucji łącznikowych”.

Osoba, na rzecz której na mocy orzeczenia sądu polskiego zasądzono zwrot kosztów od powoda, który był zwolniony od złożenia kaucji na zabezpieczenie kosztów procesu i który ma miejsce stałego pobytu lub siedzibę w państwie, będącym stroną *Konwencji*, może zgłosić wniosek o wykonanie takiego orzeczenia prezesowi sądu wojewódzkiego. Wniosek ten podlega przekazaniu bezpośrednio do właściwego organu zagranicznego.

Na tym też polega zasadnicze udogodnienie w zakresie przesyłania wniosku o wykonanie orzeczenia o kosztach.

Podkreślenia wymaga, że przewidziana w art. 15 wykonalność orzeczeń w przedmiocie kosztów dotyczy jedynie sytuacji, gdy zostały one zasądzone od osoby zwolnionej od kaucji, a więc od powoda lub wnioskodawcy; nie dotyczy natomiast kosztów zasądzonych od strony pozwanej.

Wymogi formalne wniosku oraz tryb rozpoznania wniosku reguluje art. 17 *Konwencji*. Do wniosku należy dołączyć: odpis orzeczenia ze stwierdzeniem prawomocności i wykonalności oraz tłumaczenie wniosku i orzeczenia.

Rozpoznanie wniosku następuje bez przesłuchiwania stron i ogranicza się do ustalenia, czy zostały spełnione opisane wyżej warunki formalne.

Podobna regulacja zawarta była w art. 19 *Konwencji Haskiej* z 1954 roku; odnotowania wymaga pominięcie wymogu przedstawienia specjalnego potwierdzenia wydanego przez „na-

czelnego urzędnika zarządu sprawiedliwości w państwie wzywającym”.

Na mocy art. 22 *Konwencji* art. 14–17 tej *Konwencji* zastępują art. 17–19 *Kon-*

wencji z 1954 roku w stosunkach między Polską a Finlandią, Francją, Hiszpanią, Jugosławią i Szwecją.

Przypisy:

¹ (nie publikowane).

² (nie publikowane).

³ W związku z setną rocznicą utworzenia Haskiej Konferencji w dniach 19–29.06.1993 r. odbyła się jej 17 Sesja.

⁴ Spośród wiążących obecnie Polskę wcześniejszych *Konwencji Haskich* należy wymienić: *Konwencję dotyczącą uregulowania opieki nad małoletnimi* z 1902 r.; *Konwencję dotyczącą ubezwłasnowolnienia* i analogicznych zarządzeń opiekuńczych z 1905 r. i *Konwencję dotyczącą procedury cywilnej* z 1905 roku.

⁵ Dz.U. 1963, nr 17, poz. 90.

⁶ Dz.U. 1969, nr 34, poz. 284.

⁷ Por. A. Zieliński: *Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego „PiP”* 1982, nr 11, s. 73.

⁸ Francja wyłączyła stosowanie art. 1 wobec osób nie będących obywatelami państw konwencyjnych, ale posiadających miejsce stałego pobytu w innym państwie będącym stroną *Konwencji* (por. art. 28 ust. 1).

⁹ Zbliżony zakres obowiązków został nałożony na tzw. organy przesyłające, na podstawie *Konwencji o dochodzeniu roszczeń alimentacyjnych za granicą*, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 20.06.1956 roku (Dz.U. 1961 nr 17, poz. 87).

¹⁰ Szwecja złożyła zastrzeżenie do art. 13 ust. 2 (por. art. 28 ust. 2 lit. „b”). W związku z tym na mocy art. 28 ust. 2 lit. „e” Polska będzie mogła odmówić stosowania art. 13 ust. 2 wobec obywateli Szwecji i osób posiadających miejsce stałego pobytu w Szwecji.

¹¹ Art. 18–20 Umowy z Finlandią o ochronie prawnej i pomocy prawnej w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, podpisanej w Helsinkach dnia 27 maja 1980 roku (Dz.U. 1981 nr 27, poz. 140); art. 1 ust. 2 Układu z Francją o ułatwieniu stosowania *Konwencji Haskiej* z 1954 roku, sporządzonego w Warszawie dnia 5 kwietnia 1967 roku (Dz.U. 1969 nr 5, poz. 33). Art. 8–11 Umowy z Jugosławią o obrocie prawnym w sprawach cywilnych i karnych podpisanej w Warszawie dnia 6 lutego 1960 roku (Dz.U. 1963 nr 27, poz. 162).